

KRLEŽIN POVRATAK NA GVOZD

GVOZD VIŠE NIJE KUĆA ZLE KOBI HRVATSKOG ZABORAVA

BRANKA DŽEBIĆ

Našom je kulturnom sramotom sve do prošlog petka – Gvozd 23, to posljednje obitavalište bračnog para Bele i Miroslava Krleža – nazivan «kućom zle kobilice zaborava». Ne bez razloga, jer u posljednjih dvadesetak godina otkako je Miroslav Krleža napustio ovaj svijet izmijenilo se desetak komisija za revitalizaciju Krležina doma, da bi nakon mnogih mučnih prijedora i nesporazuma, tek koalicijska vlast napokon održala dio zadanog obećanja i za dvadesetu obljetnicu piščeve smrti, otvorila njihov dom znatijelnom oku javnosti. Na Gvozd 23, danas Muzejsko memorijalni centar, tako se vratila atmosfera koja je tu nekada strujala, kada su ga posjećivali mnogi uglednici kulturnog i političkog života. Ući u prostore gdje su rođeni veliki pisci ili besmrtni junaci umjetničkih priča oduvijek je za ljude od duha bio prvorazredan doživljaj.

Koliko je Krleža volio Gvozd, u koji se nakon mnogih zagrebačkih adresa doselio kao šezdesetogodišnjak, neka posvjedoči sljedeći ulomak iz pisma koje je Krleža uputio svojoj supruzi Beli u Opatiju: »Na Gvozd- u je sve blistavo, na svome mjestu. Kristalno čisto. Od parketa do stakla na prozorima. Ciklame u punom rascvatu i sjajna naša Ljubica oprala sve i očistila i zdjele i vitrine, portrete i knjige – sve bez brige!« I danas je tako. Svaka stvar koja je okruživala slavne suzručke vraćena je na svoje mjesto, i da nema plavog tepihona koji posjetitelja vodi dopuštenim prostorima stana, iluzija – kojom nas namjirani Krležin odraz u zrcalu podraživa blagim naklonom i uljudno podignutim šešikom – bila bi pretvorena u dosanjani san mnogih krležijanaca koji su žarko željeli kročiti u dom velikoga maga riječi onda kada je on ravno svekolikim kulturnim životom.

Iznimni domaćini svojim gostima

Ulazni hol ukroven hrastovom lamperijom i kaminom, koji je hol Bela iz praktičnih razloga pretvorila u blagovaonicu, i danas je zadržao isti ukus koji mu je ona udahnula. Svjedoči o tomu zbirka bakrenog posuda njenom rukom poslagana iznad kamina, što ga je većim dijelom naslijedila od svojih rođaka iz Like, a dio je sama skupila.

Drugi kutak čini kolekcija srebrnine smještene uz bidermajersku komodu koju ispunja mahom antiqum porculansko posude. U središtu je izvorni klasicistički stol, za kojim su sjedili odabranici koje je Krleža pozivao na objede. No, nikada njegov sastav nije brojao više od četiri osobe (Krleža, Bela i dva gosta). Poznato je da su se oni tada cijelim svojim bićem posvećivali gostima, vodili s njima zanimljive razgovore i stvarali ugodnu atmosferu, kako svjedoči Eliza Gerner, koja je Gvozd sa suprugom Milanom Arkom često posjećivala. Za tim su stolom njih četvero obilježili ne jedanput božićne blagdane. Iako je Krleža bio ateist, duboko se držao tradicije i običaja, a »Božić je volio jer ga je asociirao na djetinjstvo, mladost i roditelje«. Nakon objeda, kava i konjak pili su se u Krležinoj velikoj radnoj sobi ili u malom salonu. »Nema u tom stanu«, kako sam Krleža svjedoči, »ni jedne stvari koja nema svoju priču ili uspomenu«.

Tako je i sa slikama koje ispunjavaju zidove stana obitelji Krleža, a koje su im u raznim prigodama prijateljski darivali znameniti umjetnici. Nezaobilazan je Belin portret koji je oslikao Mersad Berber, potom Dobrovičev ženski portret i Lackovičevu ulje na staklu, koje slike oplemenjuju drvenu podlogu. Tik uz njih je bakreni gong kojim je dozivana posluša. Posebnu draž sobi daje prekrasan holander luster, a u kutu je stari televizor, koji Krležini nisu često gledali, no posjetitelji njihova doma sada će preko ekrana pratiti zgodu iz njihova života koje je ovekovečila kamera.

»TV-program, sve sami analfabeti...«

A što se tiče TV-programa, Krleža će 1975., već zbog bolesti vezan za kuću, napisati: »Sjeditim i danima gledam naš TV-program. Sve sami analfabeti. Gotovo nitko ne zna ništa na-

GVOZD U PUNOM SJAJU NAKON OBNOVE: Reinerova vila u kojoj je smješten Krležin stan

pamet reći... Nemaju pojma o jeziku, stilistici, o naglasku. Nema govornika koji bi sjeo pred ekran i govorio napamet o nekim stvarima koje me, dabome, zanimaju. I kad bi čovjek nešto o tome napisao, ne bi dobro prošao, a trebalo bi o tome oštro i beskompromisno pisati«.

Kroz staklena vrata izlazi se na lodu gdje je Krleža najradije čitao francuske, ruske, talijanske i domaće novine na koje je bio pretplaćen. Taj dio stana u znaku je Vanje Radauša, prijatelja i čestog gosta obitelji Krleža. Nalazimo tu kiparev autoportret dok klesarskim dljetom oblikuje muški torzo, pa mramorni kip »Djevojke u narodnoj nošnji«. Tu će tijekom obilaska ovoga memorijalnog centra posjetitelji moći preduhnuti.

Belin mali salon, i Krležina radna soba središnja je točka njihova stana površine 230 čet-

vornih metara. Tu su se okupljali prijatelji i znanci iz svih sfera javnog života. Bio je to Belin mali teatar sav u zrcalima i ružama, a nazivali su ga i žuti salon zbog Belina oduševljenja pozlatom. Išla je tako daleko da je dala je objojiti u zlatno čak i mali bosanski stolac. Ima tu – rekli bi kustosi koje je predmete procjenjuju prema muzealnoj vrijednosti, a ne prema značenju koju su imali u životu ljudi koji su se njima koristili – dakako i obilje kičera, ali autentičnog, onako kako je to Bela voljela.

Okružen tisućama knjiga...

Zidove rese Belini portreti od kojih je jedan napravio 1927. Marijan Treps, potom ju je Nikola Reiser ovekovečio 1951. kao tumača uloge barunice Castelli, a portretirao ju je i Mersad Berber. Zapažamo i Beli dragu fotografiju s Jovan-

kom Broz s Vange. Naime, od 50-ih godina Krleža se tamo česti gosti što će potrajati sve do 60-ih. Na sekreteru za pisanje buket omiljenih žutih ruža, a u nišama koje je Bela uređila poput malih kapelice smještene su njene obiteljske »dragocjenosti« – molitvenice, torbice, nakit, majčina pisma sl. Taj salon pamti mnoge susrete, ali ponajprije goste koje je Bela intimno ugošćivala.

Krleža je pak svoje goste primao u svojoj velikoj radnoj sobi u dnu koje se nalazi radni stol, što ga nadkrijuje velika stojeća lampa, i raskošna biblioteka koja se niže gotovo po svim zidovima. Valja reći da je tih 4240 knjiga poslagano onako kako ih je njihov vlasnik nekada bio stavio. Na dohvat ruke složio je različite rječnike i enciklopedije, knjižnicu obogaćuju razna svjetska izdanja knjiga u kojima se nalaze piščeve rukopisne bilješke i korespon-

dencija, što će biti zanimljivo budućim proučavateljima. Iznad polica knjiga ovisjeni su portreti što ih je oslikao Petar Dobrovič, koji je Krležu 1931. darovao onaj, javnosti i te kako poznat, piščev portret. Odmah od njega je portret Dobrovičeve supruge te veduta Venecija kao i reprodukcije Eramza Roterdamskog, Michelangela i fragment freske iz Sopoćana, te poprsje crkniče iz Nigerije u ebanovini, Titov dar Beli.

»U svojoj sobi najradije sjeditim. Ona je, što se namještaja tiče, onakva kakvu je sad vidite još od 1921. Ovo drugo, to je Bela skupila. Kupljeno je to i skupljeno poslije rata, ali svoje sobu naslijedio sam od tete Pepe, još 1921. Pokojna teta mi je omogućila da dođem do svega potrebnog za stanovanje«, priča Krleža Čengiću.

Nasuprot Krležina radna stola koči se Belin klavir, bečke

VELIKI MAG RIJEČI: Nakon 20 godina vratio se u svoj dom

proizvodnje s početka 19. stoljeća, s Belinom fotografijom iz 1925. godine, s Radauševom statuom Petrice Kerempuha te manjim Bešlagičevim radom.

Slavko Šterk, kustos koji nam pokazuje Krležin dom, ističe da je tu po muzealnoj vrijednosti najznačajnija klasicistička komoda, a među manjim skulpturama spominje posudu u obliku majmuna koja je arheološki nalaz što datira 700 godina prije Krista, dar ambasadora iz Perua.

Ormar, pravo istraživačko vrelo

Zanimljivo je da je bračni par spavao u posve odvojenim spavaonicama. Belina je ukrašena njezinim portretima koje joj je darivala njezina dobra

prijateljice Cata Dujšin (na kaminu ukrovena Krležina fotografija). Iza vrata toaletni je ormarić na kome se nalazi pribor za uljepšavanje, fotografija majke te izrezana i ukrovena fotografija iz novina koja pokazuje zadovoljni bračni par.

Krležina spavaća soba smještena na drugom kraju stana, a služila mu je i kao radni prostor. Uz krevet nalazi se velika polica s knjigama Matoša, Gidea, Prousta, Baudelairea koje je čitao posljednjih godina života, i to istodobno nekoliko naslova. Nad policom je portret njegova oca, rad Jerolima Mišea, litografija Daumiera, dakako politička karikatura... Sobom dominira prekrasan barokni ormar iz 18. stoljeća. Za povjesničare umjetnosti to je jedan od navrednijih dije-

lova pokućstva, a za krležologe pravo istraživačko vrelo, jer u njemu je veliki pisac držao, kako sam kaže u Čengićevim »Razgovorima s Krležom«, »desetine kilograma papira dnevnika i zapisa. Mnoge stvari sam izostavio. Možda će se jednog dana sve moći objaviti, ali za moga života svakako ne. Uz dnevnik sam pratio i neke crteže... Još jedna knjiga dnevnika mogla bi se sastaviti za razdoblje od 1968. do 1975. Ali to valja prepisati, a ja više snage nemam...«

Prekrasni radni stol iz 1767. s monogramom Isusa Krista, smješten uz prozor, na kome je Krleža držao nekoliko knjiga, ukrovena fotografija iz dačkih dana i novine koje je svako jutro čitao, što će mu i poslužiti za uvodne dijelove dnevnika koje je pisao baš za tim stolom. Iznad kreveta je mali bakelitni radio što ga je 50-ih kupio u Parizu, koji je slušao u večernjim satima. Nasuprot krevetu je kolaž Belinih fotografija iz različitih kazališnih predstava. U kutu se nalazi pokretni radni stolić s preklopnom daskom koji je koristio kao bi mu u krevetu došla neka ideja vrijedna da bude zapisana.

Pogled obne puca na Grič i na Markovu crkvu, onu u kojoj su se vjenčali.

U kupaonici muzejski prostor

U bivšoj kupaonici, wc-u i hodniku smješten je muzejski izložbeni prostor koji služi kao servis memorijalnog dijela. Tu je prikazana povijest vile nekadašnjeg bankara Adolfa Reineira, u kojoj je smješten dom Krležinih, te floorct svih Krležinih zagrebačkih prebivališta. Treći odsječak čini zid s knjigama koji prikazuje sva Krležina jugoslavenska izdanja s posebnim kutkom za »Balade Petrice Kerempuha«, gdje je Bourek ucrtao odgovarajuće ilustracije pjesama, djela drugih umjetnika inspirirana Krležinim djelima ukrovena su i gusto poslaga po zidu bivšeg WC-a. Na monitoru će se permanentno prikazivati crtani filmovi »Balada«. Četvrti odsječak čine kazališni plakati Krležinih predstava uprizorenih u Hrvatskoj i izvan nje, dok će se na monitoru prikazivati ulomci iz tih drama.

U zasebnoj ormarući nalazi se nekoliko listova Krležina izvorna rukopisa, dok je u hodniku prvotni plakar pretvoren u vitrine gdje su izloženi osobni predmeti bračnog para Krleža: odijela, štapovi, kravate, šeširi, diplome, sat što ga je naslijedio od oca, fotografije s ljetovanja kod Tita, Vanistiin crtež grobnice na Mirogoju koji obrubljuje dva crna odijela, te na kraju Krležine štake, osmrtnice...

Na kraju pri izlazu dočekuje nas poznata fotografija Sime Radovića uvećana na prozoru na kojoj pisac, zajedno s publikom, silazi niz Gvozd. Kuhinja, Ivkina soba (u kojoj se čuva 2000 do 3000 nepročitanih pisama) i smočnica čine izložbeno upravni prostor s kompjutorima u kojima će biti svi dostupni podaci o velikom piscu i njegovu djelu.

Muzeološki projekt memorijalnog centra potpisuje Slavko Štern, kustos Muzeja Grada Zagreba, a arhitekt Željko Kovacić njegov tehničko izvedbeni dio.

Ovo je tek prvi dio integralnog projekta nazvanog »Krležinjanum«, koji je još 1989. idejno riješio arhitekt Ante Vulin, a prihvatio Odbor za uređenje Krležina Gvozda koji bi obuhvatio čitavu zgradu. Osim ostvarenog Muzejsko memorijalnog kompleksa na prvom katu, predviđeno je da se prizemlje uredi u veliku polivalentnu dvoranu, polukratki pribrao Krležinu biografsku vertikalu od rođenja do smrti, i bio pretvoren u muzej hrvatske književnosti.

U potkrovlju bi se smjestila studentska biblioteka, tj. suvremeni dokumentarno-informativni prostor gdje bi se obradivala bibliografska građa vezana uz Krležin život te njegovu bogata rukopisna ostavština. Uz sve to predviđena je izgradnja ljetne pozornice i teatra koji je trebao voditi Krležin mljenik Rade Šerbedžija. Upravo tu i takvu koncepciju podržalo je Gradsko poglavarstvo, što je i bilo jedno od predizbornih obećanja koalicijske vlasti. Druga faza projekta, koja iziskuje mnogo više novca i rješavanje pravno-umovinskih zavrzama trebala bi biti gotova do 2003., kada se obilježava 110. obljetnica Krležina rođenja.

ZLATNI SALON: Mjesto susreta i druženja, namješten i urešen po Belinom ukusu

KRLEŽINA SPAVAĆA SOBA: Služila mu je i kao radni prostor, a prekrasan barokni ormar skrivao je na tisuće stranica dnevnika i zapisa

SEKRETER ZA PISANJE: Jedan od najvrednijih dijelova pokućstva u Belinu salonu

KOLAŽ BELINIH FOTOGRAFIJA: Izložene u vitrini u hodniku

NIŠE KOJE JE BELA UREDILA POPUT MALIH KAPELICA: Tu je držala obiteljske »dragocjenosti« – molitvenice, torbice, nakit, majčina pisma...

KRLEŽINA VELIKA RADNA SOBA: Sobu određuju raskošna biblioteka i radni stol

BELINA SPAVAĆA SOBA: Na zidovima Belini portreti, radovi Cate Dujšin

BELIN KLAVIR BEČKE PROIZVODNJE S POČETKA 19. STOLJEĆA: Smješten je nasuprot Krležinog radnog stola, na kome se nalazi njezina fotografija iz 1925.

BELIN KUTIĆ: Kolekcija srebrnine u blagovaonici